

Situació de la llengua a la Catalunya del Nord, el Vallespir i Ceret

INTRODUCCIÓ

La pregunta sobre la situació de la llengua a la Catalunya del Nord sorgeix sovint de manera espontània a qualsevol discussió amb els amics del Principat, perquè continua sent sovint una incògnita que els neguiteja. Certs col·legues nord-catalans, que saben en quina situació dramàtica es troba, prefereixen comentar el tema de les variants septentrionals o la ideologia lingüística excoent de la República Francesa, insistint, però, en el fet que el català és encara ben viu. Per la meua banda, comento el que he estudiat amb una mirada, en part, externa i, en part, implicada. Si bé és cert que no sóc un autòcton, preciso, però, que la meua col·laboració amb la Universitat de Perpinyà va durar gairebé vint anys, del 1980 al 2000. Ara sóc ceretenc de fa uns quinze anys, data de la meua jubilació de la Universitat Autònoma de Barcelona. El 2004, amb uns amics vàrem crear el Centre Cultural Català del Vallespir¹ a Arles i, el 2005, la revista literària *Vallespir*, que encara publiquem.

He arribat a la conclusió que la difícil situació de la llengua catalana ve de lluny i que no se'n pot imputar la causa al poble nord-català, que prou va fer a mantenir la seva identitat i la seva llengua, durant molts decennis, contra un dels estats més centralistes. Amb les lleis Jules Ferry sobre l'escola pública, de 1881-1882, començava la inexorable francesització del poble nord-català (les classes benestants havien estat francesitzades abans, durant tot el segle XIX). Calgueren tres generacions i dues guerres mundials perquè els infants canviessin finalment de

1. Centre Cultural Català del Vallespir (CCCV). <<http://www.vallespir.cat/>>

llengua materna durant els anys 1950, com en moltes altres llengües «regionals» de l'Estat francès.

Avui, tres quarts de segle més tard, es constata un ús feble de la llengua catalana (un 18,00 % la sap parlar normalment, segons les darreres enquestes disponibles).² És una llengua que, fins fa poc, només s'havia transmès oralment. Fa més de seixanta anys la llei Deixonne (1951) en va permetre l'ensenyament a l'escola (precisament quan deixava de ser llengua materna, quina paradoxa!).

Generalment, la gent manifesta encara una certa vergonya o dificultat a parlar català perquè, durant segles, l'Estat francès i les institucions oficials, sobretot l'escola, el van menystenir i abandonar. Una diglòssia encoberta continua existint, tot i que certs observadors afirmen que hi ha indicis de lleialtat lingüística a certs sectors de la població. Existeix sobretot una oposició sorda i forta a la llengua catalana, i a totes les llengües regionals, que prové dels sectors més jacobins, els quals han trobat un eco al Senat, al Consell d'Estat i a l'Académie Française. S'oposaven a la iniciativa d'alguns diputats d'introduir la noció del respecte a les llengües regionals com a patrimoni de la República. L'article 2 de la Constitució, de 1994, estipula que el francès és l'única llengua oficial. El president Hollande vol signar la Carta Europea de les Llengües minoritàries; per a arribar-hi, li cal, però, el 60 % del Parlament (senadors i diputats reunits), i això no serà possible fins al 2016.

Les dificultats de l'ensenyament del català provenen de tot arreu, d'uns tràmits administratius molt complexos per a obtenir l'autorització d'ensenyar-lo. Cal l'acord dels pares d'alumnes, l'equip de mestres, els sindicats (gens favorables), els directors de centre i la Inspecció d'Acadèmia. La solució prové d'algun ajuntament favorable i d'un grup de pares motivats, com recentment al Voló.

Resumint els resultats de l'acció reivindicativa d'aquests seixanta darrers anys, diguem que s'ha aconseguit l'existència de tres modalitats d'ensenyament del català o en català:

1) La iniciació a la llengua catalana: els alumnes reben entre 1 hora i 3 hores setmanals de llengua o cultura catalana. S'aplica a un 25 % del conjunt de l'alumnat de l'escola pública i privada primària de la Catalunya del Nord sobre un total de 42.000 alumnes.

2) Les «fileres o xarxes bilingües»: 12 hores d'ensenyament en català i 12 hores en francès, amb un 6,50 % del conjunt de l'alumnat de l'escola pública i privada de primària. A Ceret gairebé un 50 % dels alumnes de preescolar i primària són a les classes bilingües: és una excepció.

2. Gentil PUIG I MORENO (2007), «Enquestes sociolingüístiques a Catalunya del Nord», *Aïnes Noves* (Perpinyà, Premses Universitàries de Perpinyà), 1, p. 5-97.

3) Les escoles d'immersió La Bressola (associació privada i subvencionada per la Generalitat i altres organismes): es tracta d'una minoria d'alumnes (vuit escoles a diferents localitats i un 2,50 % del conjunt). Per contra, l'escola primària d'immersió Arrels és pública.

QUADRE 1
*Effectifs de l'enseignement de la langue catalane dans les P.O.*³

-
- **Primaire (maternelle + élémentaire):** 25 % des élèves suivent une modalité de l'enseignement du catalan (de l'initiation au bilinguisme à la parité horaire).
  - **Secondaire public:** 8 % des élèves du collège et 6 % des élèves du lycée général et suivent une modalité d'enseignement du catalan: LV2, LV3, LV facultative, à l'enseignement bilingüe avec 1 à 3 Disciplines Non Linguistiques en cat.
  - **Classes bilingues publiques:** en 2015, 6,50 % des élèves de l'école primaire (12 h en catalan et 12 h en français) dans le secteur primaire, 4 % en collège et 2 % en lycée général et technologique.
  - **École publique d'immersion:** École primaire « Arrels » enseignement immersif et bilingue.
  - **Soit pour l'enseignement public:** environ 3 450 élèves en classes bilingues sur un total de 12 000 élèves qui suivent une modalité d'enseignement du catalan.
  - **École privée d'immersion. « La Bressola »:** 8 centres scolaires privés avec environ 750 élèves au primaire et 150 au collège, soit environ 900 élèves en classes immersives.
  - **Enseignement privé confessionnel:** environ 200 élèves en catalan au total.
  - **Université de Perpignan, IFCT:** compte 120 étudiants (50 spécialistes et 70 non-spécialistes), soit environ 1,00 % de l'ensemble des étudiants, cours 2014-2015.
-

FONT: Académie de Montpellier, 2008-2015.

En el quadre 1 observem que la Inspecció d'Acadèmia ajunta les dues primeres modalitats que acabem de mencionar més amunt, i que nosaltres separem, perquè creiem que no es poden confondre, per més que sembli augmentar el nombre d'alumnes que fan català.

LLENGUA I/O CULTURA NORD-CATALANA

Pel que fa a la cultura nord-catalana, es constata una presència i una vitalitat molt més consistents per comparació al grau d'ús social de la llengua. Aquesta diferència és, sens dubte, una mena de compensació que caldria estudiar per a entendre el procés de reconstrucció identitària. D'altra banda, la cultura nord-catalana és sovint percebuda positivament pels nous residents comunitaris, però la mobilitat social, cada vegada més intensa, planteja agreuja l'evolució demogràfica nord-catalana, que s'aproxima al 50 % del conjunt de la població nord-catalana

3. Dades facilitades per Lluç Bonet. <<http://www.crdp-montpellier.fr/languesregionales/>>.

entre nadius i forasters, segons dades de l'Institut National de la Statistique et des Études Économiques (INSEE) del 2012.⁴

Un domini en el qual la cultura catalana ha esdevingut universal és el de la creació artística, i l'art català ho ha demostrat, també a la Catalunya del Nord. A banda del record de *Canigó* de Jacint Verdaguer, citem alguns noms cèlebres, com Pablo Picasso (estada a Ceret del 1911 al 1913), Pau Casals (Prada de Conflent, del 1939 al 1955) i Pompeu Fabra, que trobà a Prada de Conflent el seu darrer refugi. També l'escultor Manolo Hugué, Joan Miró, Salvador Dalí i Antoni Tàpies han marcat l'espai artístic nord-català. El Museu d'Art Modern de Ceret (us en parlarà l'amic Miquel Arnaudies de Ceret) és un lloc simbòlic de la cultura catalana, amb obres de Manolo Hugué, Pablo Picasso, Georges Braque, Marc Chagall, Juan Gris i Chaïm Soutine. Ceret fou un indret on l'avantguarda cultural barcelonina (entre Els Quatre Gats i el Bateau-Lavoir de Montmartre) va retrobar-se els estius i va projectar-se dins la història mundial de l'art modern. El cubisme deu molt a la vila de Ceret, on madurà amb la trobada de Picasso, Juan Gris i Georges Braque.⁵ Més recentment, Miquel Barceló i Jaume Plensa també han exposat les seves obres al Museu.

La cultura popular i tradicional catalana continua existint al Vallespir (la Festa de l'Ós, celebrada a Arles, Sant Llorenç de Cerdans i Prats de Molló, n'és una prova) com també a les altres comarques nord-catalanes, amb, fins i tot, la difusió recent de la cultura catalana moderna, amb grups de castellers, d'havaneres i, fins i tot, la degustació de calçots. Malauradament, la llengua no acompanya sempre aquestes manifestacions culturals, en les quals apareix cada vegada més el francès (imagineu comptar la sardana i donar ordres de la construcció de castells, en francès!).

Actualment, ja no hi ha cap article en català a *L'Indépendant* (el diari de Perpinyà), com els que escrivia en Pere Verdaguer fa alguns anys. Generalment, la gent no llegeix la premsa en català (al Vallespir publiquem una revista en català, que és potser l'única a tot el territori, i sabem quines són les dificultats per a la seva difusió). No disposem tampoc de cap estudi recent per a conèixer l'impacte actual de la ràdio de les emissores catalanes (Ràdio Arrels a part), de les cadenes de televisió digital terrestre francesa (TNT), ni la difusió i utilització de les xarxes socials en català.

4. INSEE <<http://www.insee.fr/fr/ppp/bases-de-donnees/recensement/populations-legales/departement.asp?dep=66>>.

5. Yves DUCHÂTEAU (2011), *La mecque du Cubisme*, Ceret, Alter Ego.

ALGUNES DADES SOBRE LA SITUACIÓ DE LA LLENGUA A LA CATALUNYA DEL NORD

A la Catalunya del Nord s'observa un afebliment general de la llengua i, en compensació, un manteniment de la cultura. La defensa de la identitat nord-catalana sembla que sigui més factible d'aconseguir per mitjà de la cultura que no pas de la llengua. Efectivament, l'ús de la llengua necessita una dedicació i convicció més grans, sobretot a causa de l'omnipresència de la llengua francesa, que avui arriba fins a l'últim racó del poble més amagat del territori nord-català.

Dues enquestes sobre els usos lingüístics a la Catalunya del Nord del 2004

Presentem els resultats de dues enquestes: una primera encarregada per l'Institut de Sociolingüística Catalana (ISC) de la Generalitat de Catalunya (*Enquesta d'usos lingüístics a Catalunya del Nord*, EULCN), realitzada en francès i per telèfon el mes de gener de 2004,⁶ i una segona enquesta, també sobre els usos lingüístics, però adaptada en català per l'Observatori Sociolingüístic (OSL) de la Universitat de Perpinyà⁷ i realitzada el novembre de 2004 per estudiants de català de la Universitat de Perpinyà (originaris de Ceret) amb l'orientació de l'OSL.⁸

QUADRE 2

Resultats de la comprensió i expressió orals

A. Enquesta ISC en francès (gener del 2004)

---

1. Diu que comprèn el català = 65 %
  2. Diu que parla el català = 37 %
-

B. Enquesta OSL en català (novembre del 2004)

---

1. Comprensió comprovada en català = 53 %
  2. Expressió comprovada en català = 18 %
-

FONT: Gentil Puig i Moreno (2007), p. 78-79.

Els resultats de les persones enquestades del mes de gener (ISC) expressen allò que els agradaria que fos realment l'ús de la llengua, i ho diuen per telèfon i en francès. Són representacions o opinions personals, però no pas la realitat

6. Protocol de l'enquesta EULCN adaptat i traduït al francès per Alà Baylac.

7. Realització de l'enquesta en català de Domènec Bernardó i Gentil Puig, membres de la Societat Catalana de Sociolingüística (SOCS) i de l'OSC.

8. Enquesta OSL, p. 74 i 75, resultats de la comprensió oral en català.

observable de l'ús. En aquell moment (2004), el responsable de l'ISC considerava que les representacions eren més importants que no pas l'ús real, i no veia amb bons ulls l'enquesta del mes de novembre (OSL) realitzada en català que indicava la competència real. És cert que les enquestes oficials del 2004 al 2013⁹ demanaven també si se sabia parlar o escriure, però en català, i les respostes semblaven més creïbles que no les de l'enquesta EULCN nord-catalana expressades en francès. També és cert que el coneixement de la llengua no n'implica obligatòriament un ús real. Amb tot, els resultats de l'enquesta OSL (realitzada en català) semblen més fiables i conformes a la realitat observable. D'ençà del 2007 (data de publicació dels resultats),¹⁰ cap especialista no els ha contradit.

Què volia dir entendre i parlar el català? No era suficient entendre'n o utilitzar-ne algunes expressions o paraules. Per evitar confusions a l'enquesta oral OSL en català, es va utilitzar el barem oficial de competència del «nivell lllindar»¹¹ com a criteri de comprensió i d'expressió competencial mínima. La diferència entre els resultats de les dues enquestes era considerable: per entendre, un 53 % en lloc d'un 65 % (12 punts menys), i per parlar, un 18 % en lloc d'un 37 % (19 punts menys). Redreçar la situació de la llengua implica primer conèixer la realitat de la qual es parteix.

Es pot constatar que existeix un cert desacord pel que fa a les dades estadístiques sobre l'ús real de la llengua a la Catalunya del Nord, perquè, mentre que nosaltres (OSL/IFCT) afirmem que un 18,00 % la parla realment, altres membres de l'IFCT continuen ignorant aquests resultats (per motius que desconeixem) i indiquen que un de cada quatre nord-catalans (un 25 %) sap parlar el català (no saben d'on ve aquest 25 %). Ara, el 2015, quan el Conseil Départemental vol encarregar una nova enquesta estadística nord-catalana, caldrà veure si es continua partint d'unes variables declaratives (les representacions) o d'unes variables orals (que controlarien l'ús real de la llengua). Perquè fins ara, aquells especialistes que parteixen de les dades declaratives es refereixen encara a les dades de les dues enquestes, que considerem totalment errònies i contradictòries, que van ser encarregades pel Conseil Régional el 1993 i el 1998, i que indicaven, per cert, uns percentatges encara més elevats:

9. *VIII Informe sobre la situació de la llengua catalana* (2014), Barcelona, Xarxa CRUSCAT - Observatori de la Llengua Catalana, p. 21-22.

10. Enquesta OSL, p. 77 i 78, contrast entre l'enquesta EULCN de l'ISC i l'enquesta oral en català de l'OSL.

11. *El nivell lllindar* (1999), Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Direcció General de Política Lingüística.

QUADRE 3

Resultats de les dues enquestes del Conseil Régional del 1993 al 1998

---

1. Els que deien comprendre el català passaven d'un 63 % el 1993 a un 55 % el 1998 (8 punts menys). Ens demanem com en 4 anys aquest percentatge de població el deixi d'entendre; i encara ens estranya més això:
  2. Els que deien saber-lo parlar passaven d'un 48 % a un 34 % (14 punts menys). Com és possible deixar de parlar-lo en 4 anys?; però el que és encara més sospitos:
  3. Els que deien saber-lo llegir passaven d'un 25 % a un 39 % (14 punts més). Un resultat contradictori amb els dos anteriors.
-

FONT: Gentil Puig i Moreno (2007), p. 17.

Deixant de banda aquestes dues enquestes fantasioses, i retornant a l'enquesta EULCN-ISC del 2004, hem retingut, malgrat tot, dos aspectes que feien referència a les famoses representacions, perquè en aquests dos casos concrets en reconeixem plenament la validesa. Es tracta de l'opinió sobre l'ensenyament escolar del català, d'una banda, i sobre l'ús de la llengua, de l'altra.

Demanda dels pares d'alumnes i ensenyament escolar del català i en català

Un 75 % dels pares d'alumnes de l'enquesta EULCN reclamaven un ensenyament del català per als seus fills. Són uns percentatges d'una demanda social forta i tossuda que, fins ara, des de les institucions ningú no ha orientat ni tampoc atès correctament. L'àmbit de l'ensenyament de la llengua és l'únic en el qual s'han pogut aconseguir avenços a favor de la llengua catalana d'ençà del 1951, data de la llei Deixonne. Són conquestes jurídiques que han suposat més de cinquanta anys de lluites dels defensors de les llengües de França. Avui un 72 % dels francesos afirmen ser favorables al reconeixement oficial de les llengües regionals i només un 6 % s'hi oposen.¹²

Costarà molt de modificar una concepció republicana concebuda fa més de dos segles, la qual fou reforçada durant la III República amb l'escola laica, gratuïta i obligatòria, que era un progrés social i, alhora, un perill per a les altres llengües. El context ha canviat molt, però la República no ha canviat gens. L'article 2 de la Constitució imposa la prioritat d'una sola llengua: el francès. Com es pot trobar la fórmula per a fer compatibles tres principis que semblen irrenunciables als uns i als altres?:

12. En un sondeig de l'Ifop per al diari bretó *Ouest-France* del 13 de juny de 2015, publicat per *Le Point*, una majoria de francesos es pronuncia a favor del reconeixement oficial de les llengües regionals.

1. La igualtat republicana francesa per a tots els ciutadans
2. La prioritat de l'ensenyament de la llengua francesa (article 2 de la Constitució)

3. El respecte de la llengua i la cultura regional (article 1 de la Constitució)

En el punt 3, el respecte de la llengua històrica del país i l'ensenyament per a tots els alumnes i no únicament per als «autòctons», s'hauria de proposar un ensenyament de la llengua catalana, en un moment o un altre, per a cada alumne. És una qüestió de voluntat política més que no pas de mitjans.

QUÈ ES POT FER EN ELS ÀMBITS D'ÚS MÉS SIGNIFICATIUS DE LA LLENGUA?

Pel que fa als àmbits d'ús social de la llengua, els resultats de les representacions de l'enquesta EULCN són molt positius, car un 64 % manifesta el desig d'augmentar-ne l'ús personal i un 57 % creu que tothom hauria d'arribar a comprendre el català.

A partir d'aquestes dues dades, sobre les quals no ha existit cap campanya de sensibilització oficial, s'hauria pogut desenvolupar un programa de consolidació de l'ús social. La publicació, el desembre de 2007, pel Conseil Départemental de la Carta de llengua catalana¹³ hauria pogut servir per a impulsar la llengua, però no es va fer; la Carta semblava «paper mullat». Eren declaracions de bones intencions, sense cap voluntat de passar als actes.

Propostes per al redreçament de la llengua a la Catalunya del Nord

1) Existeixen convenis Estat-regió i Estat-departament a la Bretanya i als Pirineus Atlàntics (País Basc). És una normalització de dues llengües: l'eusquera (variants septentrionals) i l'occità (dialecte gascó). Per què les autoritats nord-catalanes no han demanat un conveni semblant?

2) El Conseil Général hauria d'activar molt més les accions dels ajuntaments a favor del català, i pensar en una campanya a favor de la llengua. Sembla que es farà una demanda a la nova gran regió «Languedoc-Catalogne»,¹⁴ amb seu a Tolosa de Llenguadoc.

3) L'Eurodistricte rep el suport de la Unió Europea per a promouvoir intercanvis entre ambdós costats de la frontera. El CCCV va organitzar amb l'Òmnium Cultural de l'Alt Empordà un Festival Transfronterer Vallespir-Alt Empordà per a afavorir l'ús natural del català.

13. Aprovació de la Carta de llengua catalana pel Conseil Général dels Pirineus Orientals el 10 de desembre de 2007. <https://ca.wikipedia.org/wiki/Carta_a_favor_del_catal%C3%A0>.

14. Proposta de nom de la nova regió totalment personal. (Malauradament, els habitants han escollit Occitània, sense cap referència a la Catalunya del Nord.)

4) Per a l'ensenyament del català, el Conseil Général i la Inspecció d'Acadèmia haurien d'iniciar una campanya del català, per passar de l'actual 25 % al 75 % de la demanda. Es pot aconseguir, sense pressupost suplementari, amb els recursos materials i humans existents.

SITUACIÓ DE LA LLENGUA A CERET I AL VALLESPÍR

En compartir amb la Cerdanya límits estatals, tenim la sort al Vallespir de ser una mena d'illot lingüístic, una zona de resistència natural de la gent de les viles i vilatges situats prop de la ratlla, en els quals bastant gent té familiars o els orígens a l'altra banda del Pirineu i per als quals la frontera no existeix. A més a més, és una zona en la qual hi ha molts trets lingüístics compartits entre el rossellonès, al nord, i el català septentrional de transició, al sud. De fa temps, els dialectòlegs van identificar aquesta darrera variant. Joan Veny¹⁵ a *Els parlars catalans* en va fer una descripció, i Xavier Luna i Batlle va donar-ne una mostra lexical de l'Empordà en un estudi de 1996.¹⁶

Els especialistes anomenen *català septentrional de transició* el conjunt de variants del nord de Catalunya d'una franja que s'estén entre 20 i 30 quilòmetres al sud de la frontera amb l'Estat francès, que va des de Cadaqués fins a Martinet, a la comarca pirinenca de la Cerdanya. Si els dialectòlegs coneixen bé l'extensió i l'origen del nom d'aquesta zona lingüística, no tothom sap la història de la seva denominació. Recordem, doncs, que els primers filòlegs que van estudiar-la foren mossèn Alcover i el filòleg alemany Bernhard Schädel, els quals, l'estiu del 1906, van fer un viatge d'estudi d'uns quaranta dies pels Pirineus catalans que els va permetre de posar en evidència uns trets peculiars de la llengua, i van pensar en el nom de «pirinenc oriental», típic, però, de la denominació administrativa francesa.

El 1919, el filòleg i fonetista Pere Barnils batejà la zona amb el nom d'«empordanès». Per la seva banda, Antoni Griera, el 1930, l'anomenà «català de Girona», i el 1958, Joan Coromines li donà finalment el nom actual de «català septentrional de transició». A l'article «Afinitats ultrapirinenques del català septentrional de transició», Joan Veny¹⁷ conclou: «Hem pogut seguir de prop algunes relacions dels parlars cispirinencs amb els de més enllà de l'Albera: uns elements

15. Joan VENY (1998), *Els parlars catalans: (Síntesi de dialectologia)*, Palma, Moll.

16. Xavier LUNA I BATLLE (1996), «Alguns mots dialectals empordanesos», a *Miscel·lània Germà Colón*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, «Estudis de Llengua i Literatura Catalanes», vol. XXXIII, p. 235-244.

17. Joan VENY (2005), «Afinitats ultrapirinenques del català septentrional de transició», a *Actes del Col·loqui L'Albera i el Patrimoni en l'Espai Transfronterer*, Figueres, Consell Comarcal de l'Alt Empordà, p. 179-199.

són exclusius del rossellonès —amb evidents influències occitanes—, altres mostren la personalitat del català septentrional de transició, però adesiara les isoglosses septentrionals davallen cap a l'Albera, bé que amb tendència a encongir-se cap a la frontera amb els antics comtats i essent sovint portadors de colors llenguadocians. És evident que aquest angle nord-est del nostre domini manifesta, dins la indiscutible unitat de la llengua, un relleu especial condicionat per la situació geogràfica que va de bracet amb els avatars de la història». I acaba situant aquesta variant dins del català central per diverses consideracions de la seva evolució recent. Precisament, Montserrat Adam Aulinas¹⁸ va posar en relleu, a la seva tesi (dirigida per Joan Veny), la reculada d'aquesta variant a causa de la normalització i la difusió del català estàndard.

Al Vallespir alguns escriptors escriuen incorporant sovint certs trets «vallespirencs» i tenim l'honor de publicar llurs textos a la revista *Vallespir*. Es tracta dels renaixentistes nord-catalans mossèn Casaponça o Edmon Brazès, els dramaturgs Pere Guisset i Gilbert Llong, i actualment els escriptors Joan Pere Vergès, Joan Tocabens, Miquel Sargatal, Miquel Arnaudies, Pere Roget, etc.

Comptem també amb el dialectòleg Jean-Paul Escudero, de Reiners, que ha presentat estudis històrics del «parlar vallespirenc» dels segles XVII al XIX a diverses publicacions.¹⁹ Escudero cita sovint, com a exemple, una de les seves troballes lingüístiques a l'Alt Vallespir, l'adverbi *ontocom* < *undecumque* ('a qualque banda'), que els pobles de l'Alt Vallespir utilitzen i compartien amb els de l'Alta Garrotxa i l'Alt Empordà, Besalú, Olot i Darnius (*Diccionari general de la llengua catalana*). Els documents analitzats per Escudero són publicats a la revista *Vallespir*.²⁰

Ara, pel que fa a l'ús de la llengua catalana a Ceret, precisem que partint d'una enquesta de l'Associació per a l'Ensenyament del Català (APLEC) sobre la llengua catalana de l'any 2004,²¹ que vàrem realitzar el 2005, gràcies a la difusió que en va fer l'ajuntament mitjançant una correspondència municipal, vam poder conèixer la situació de la llengua a la nostra ciutat. Malauradament, no es van publicar els resultats de l'estudi del 2006, però recordo perfectament que entorn d'un 50 % de les persones que ens van retornar l'enquesta (unes cent persones, només podíem comptabilitzar aquelles que havien respost) afirmaven per escrit, i en català, que el

18. MONTSERRAT ADAM AULINAS (2006), *El català septentrional de transició: nova visió des de la morfologia*, ed. a cura de Joan Veny, Institut d'Estudis Catalans, tesi doctoral llegida a la Universitat de Barcelona l'any 2002.

19. JEAN-PAUL ESCUDERO (2009), «La pronunciació al Vallespir de la [o] tònica tancada en [u]», *Vallespir* (Ceret, CCCV), núm. 9.

20. JEAN-PAUL ESCUDERO (2006), «Alguns resultats de l'enquesta l'Atlas linguistique de la France fa un segle a Arles», *Vallespir*, núm. 2.

21. ALÀ BAYLAC (2004), *Enquesta de l'APLEC (per als municipis de Catalunya del nord)*.

sabien parlar i, en part, escriure (a més, fet prou insòlit, una majoria afirmava que se sentien més catalanes que no pas franceses, per davant d'aquelles que compartien les dues sensibilitats). Aquesta afirmació de lleialtat lingüística no demostrava, però, que parlessin sempre o sovint en català. Els sociolingüistes saben a bastament que coneixement i ús de la llengua no es corresponen per força, i això per diversos factors inherents a les modalitats comunicatives i les actituds psicolingüístiques, entre les quals cal citar una mena d'autoodi o de menysteniment, difícil de definir, que frena o bloqueja encara l'ús natural de la llengua.

Alguns amics ceretencs, sense necessitat de cap enquesta sobre la llengua, poden afirmar que saben amb qui poden parlar català a Ceret i amb qui no. Per la meua banda, noto que entorn d'un 50 % dels botiguers i persones conegudes que viuen al centre de la vila saben i poden parlar català; una altra cosa és que ho facin sempre. L'actitud de lleialtat sociolingüística que el sociolingüista Joshua A. Fishman²² notava tan freqüent a Catalunya durant els anys 1970 i 1980 ho és molt menys en els intercanvis interpersonals a la societat nord-catalana. Parlen català entre ells aquells que, efectivament, mantenen un cert nivell de lleialtat lingüística; aquests hi són, però comptats.

Pel que fa al Vallespir, generalment, com més ens endinsem cap a la part alta de la vall, a l'oest de la comarca, més creix el català en presència i ús. Així ho notem a Arles, el Tec, Sant Llorenç de Cerdans, Costoja, Vila-roja, la Menera, Serralonga, Montferrer i Prats de Molló, poblacions on els contactes amb l'altra banda de la ratlla són freqüents. En una tesina de mestratge de l'ensenyant de català Joan Iglésias de Sant Llorenç, realitzada el 1992 amb enregistraments orals i dirigida pel professor Jordi Joaquim Costa, de la Universitat de Perpinyà, Iglésias indicava la persistència d'alguns trets lingüístics de la variant septentrional de transició compartits entre l'Alt Vallespir i l'Alta Garrotxa, en certes pràctiques de la llengua (per exemple, en els diferents jocs de cartes practicats als cafès). L'estudi de camp de Joan Iglésias²³ va ser realitzat als pobles de Sant Llorenç de Cerdans i Costoja, al nord, i de Maçanet i Albanyà, al sud, en una zona on la frontera és gairebé inexistent per als habitants i on la llengua comparteix molts trets comuns.

A propòsit de la cultura al Vallespir, Magali Pagès²⁴ va publicar el 2010 els treballs d'una tesi dirigida per la sociòloga Antigone Mouchtouris, especialista de les pràctiques culturals, de la Universitat de la Lorena, que tractava de les cançons com a expressió de la cultura popular a les festes populars del Vallespir, i en deuïa, potser un xic ingènuament, que la seva transmissió motivava la resistència

22. Joshua A. FISHMAN (1971), *Sociolinguistique*, París, Nathan i Bruxelles, Labor.

23. Joan IGLÉSIAS (1992), *Aproximació a quatre municipis: Sant Llorenç, Albanyà, Costoja i Maçanet de Cabrenys*, Universitat de Perpinyà, Departament d'Estudis Catalans.

24. Magali PAGÈS (2010), *Culture populaire et résistance culturelle regionale*, París, L'Harmattan.

cultural. Se'n pot dubtar, i es pot atribuir més prosaicament la perpetuació d'aquestes cançons i festes a unes causes més antropològiques, d'arrelament a la terra, de comunió amb les tradicions locals i de fruïció lúdica, sense que la consciència de resistir sigui realment present ni primordial.

CONCLUSIONS

Amb el sociolingüista nord-català Domènec Bernardó, de la Universitat de Perpinyà Via Domícia (UPVD), volem fer constar algunes consideracions sobre l'estudi de la realitat lingüística nord-catalana. Observem primer que no hi ha cap enquesta de dialectologia recent, tal com es van dur a terme en el passat amb els diversos atles. Potser unes recerques de dialectologia social podrien informar-nos de certes situacions.

Sense ser un especialista en toponímia, dubtem que el recent atlas de Joan Becat²⁵ sobre la toponímia de Catalunya del Nord respongui a aquesta exigència. És, això sí, una enorme recopilació dels treballs anteriors, com els de Pere Ponsich,²⁶ de Lluís Basseda²⁷ i de molts altres treballs puntuals. En la seva introducció no hem trobat, però, cap indicació precisa sobre la metodologia seguida en toponímia. Per contra, l'autor se situa en una posició que ens sembla ambigua, perquè, d'una banda, fa una defensa de la posició de l'Institut Géographique National (IGN)²⁸ francès, i, de l'altra, expressa una certa reserva a l'IEC català (i sobretot al *Nomenclàtor toponímic de la Catalunya del Nord*),²⁹ defensant paradoxalment un català septentrional bastant ocasional. Respectant la massa de feina realitzada, no sembla, però, que sigui cap treball de camp o d'arxiu innovador en el camp de la toponímia.

També trobem a faltar un estudi sobre la comparació entre l'anàlisi dels treballs de dialectologia i la realitat de les produccions dels parlants nord-catalans actuals, un estudi semblant al que va realitzar fa pocs anys Montserrat Adam Aulinas³⁰ sobre l'evolució de la morfologia del català septentrional de transició. Malauradament, notem que tampoc no existeix cap estudi que assumeixi el continuïum de les pràctiques discursives dels parlants nord-catalans (en tot cas,

25. Joan BECAT (2015), *Atles toponímic de la Catalunya Nord*, Prada, Terra Nostra (recull de topònims).

26. Pere PONSICH (1980), *Límits històrics i repertori toponímic dels llocs habitats dels antics «països» de Rosselló, Vallespir, Conflent, Capcir, Cerdanya, Fenolledès*, Prada, Terra Nostra.

27. Lluís BASSEDA (1990), *Toponymie historique de Catalunya Nord*, Prada, Terra Nostra.

28. Institut National de l'Information Géographique et Forestière.

29. INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2007), *Nomenclàtor toponímic de la Catalunya del Nord*, Perpinyà, UPVD.

30. Montserrat ADAM AULINAS (2006).

d'aquells parlants que encara queden). És a dir, que analitzi les modalitats de la comunicació quotidiana que aquests parlants utilitzen, generalment situades entre un català normatiu escolar i romanalles d'un llenguatge dialectal que vol ser més o menys identitari.

En aquestes difícils circumstàncies, retornar el prestigi perdut a la llengua catalana sembla un repte inabastable que reclama un esforç considerable, car el poble nord-català va interioritzar la manca de prestigi de la seva llengua, en ser-li ocultat el seu propi passat literari.

Els fets són, malgrat tot, tossuts, les obres literàries i la història cultural nord-catalanes no es podien continuar ocultant. Una magnífica prova d'això ens la va oferir Christian Nique, rector de la Inspecció d'Académie de Montpellier, que, l'any 2006, va fer publicar dos compendis (potser per no arribar amb les mans buides a Barcelona, on anava a signar un conveni amb el Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya). Els dos compendis eren dedicats als ensenyants de la regió Llenguadoc-Rosselló.³¹ Christian Nique desitjava que tots els ensenyants coneguessin la història de la llengua i la història de la cultura catalana i occitana. Sembla que aquesta inesperada posició ha estat mantinguda per l'actual rectora de l'Académie de Montpellier, Armande Le Pellec Muller.³² Sembla, doncs, que les mentalitats i posicions d'alguns alts funcionaris de l'educació nacional francesa comencin a canviar. No sabem, però, si malgrat unes condicions generalment desfavorables, cal o no cal desesperar.

GENTIL PUIG I MORENO

Sociolingüista i director de la revista cultural i literària *Vallespir*

31. Christian NIQUE (2006), *Précis de langue catalane et occitane*, Montpellier, CRDP de l'Académie de Montpellier.

32. Armande Le Pellec Muller escrivia el 2014: «Après l'inscription dans la Constitution des langues régionales au titre du "Patrimoine de la France", et après que la loi d'orientation et de programmation pour la refondation de l'École de la République a conforté la place des langues et des cultures régionales dans le système éducatif, rien ne justifierait aujourd'hui que l'on ignore la diversité de nos langues de France. Partant du principe que l'on n'est pas pleinement cultivé quand, vivant sur un territoire, on ignore tout ou presque des réalités linguistiques de ce territoire, parce que justement les langues sont source de culture, l'Académie de Montpellier joue un rôle majeur dans la transmission aux jeunes générations des langues catalane et occitane, de façon complémentaire à la maîtrise de la langue française et à la pratique des langues étrangères, et la construction d'une culture humaniste».